

ד"ר כטפודות זילאמנות

דב סדו

סעיפים בש"י עגנון

1. על עיר הורתו וגידולו

ענינו בה ניכר מראשית-כתיבתו, והוא מת- עצם והולך לארצה, וכבר עמדו מבקרים וחוקרים על כך, וודאי עתיד לנו, אם בקרוב אם ברחוק, מחקר מיוחד, שיגא גם כולל ועקיף גם מפורט וממצה, מכלל תפקידיו של מחקר כזה — לא למדנו, אך ש"י עגנון עשה את שחי וראה בעירו, במשך ימי ישיבתו, עד שנתו השש- רים בערך, ומה שחקר עליה והעלה במחקרו, בסיוע לתוספת-הקר, שנמשכה כל ימי חייו, גם אם מרכזו, חייו ומוקדו כתיבתו היו מחוצה לה; וסברם, כידוע משולש: ארץ ישראל — גולת- אשכנז — ארץ ישראל, ואם להתחלה, הרי הכרוניקה הקטנה, שפרסם בימי נעוריו (המצ" פה" כ"ו סיון תרס"ד), ובה כמה ידיעה בלתי לוח, שנות וקצרות, ובראשן ידיעה על שחפור בה בעיר ונמצאו עצמות שלוש גופים הטמונים בסיד, ולפי שאומרים, אלו חללי המוות השחור, וסמוכה לכך ידיעה על המצבה העתיקה, שהוא מצא בבית הקברות והיא משנת צ"א (2) סימן הטאלה בסוגריים מורה על הספק, המחבר בדשימה האחרת של הכותב שפורסם מה מקץ שלוש שנים, אחר-כך, בשם: עיר המתים, וחתם עליה: אחד מן העיר (העת" כ"ח אדר תרס"ז). ענינה כמין קיצור של תולדות הקהילה לפני השמדה ולפי החקר, וראוי להשוואה למה שפרסם, לאחר רוב שנים, בס"פ סר בוטשאטש, שיצא בעריכת ישראל כהן, ואין צורך לומר בספרו, עיר ומלוואה כדי לעמוד על ריבוי הידיעה שנתוסף לו ברוב שנות חיפוש תחמדי ונכחון, עד שפורח לומר, כי האבי דל שבין מה שהיה ידוע לו על העיר, בשבתה בו, ומה שידוע לו עליה, כל שאר ימיו, שקבע בהם תולדותיה, הוא כהבדל בין שלולית-הכתת-ו- גהרה

בארבע שנים, אך קדם לו כשנתיים בפירסום ביכורי-כתיבתו, ונדע לימים כאחד מראשי, פ"ר על ציון, מייסד אגודת הנוער ברוחה, ויוגנטי, והוא איש רב פעלים, סופר ושחקן, ואם ותעמלן נדד על פני ערי גליציה ועיריותיה, ובוטשאטש היתה אחת מערי גידולו והכירה מקרוב, והנה בבואו לדבר על חברו בן הדור הצעיר, ליד בוטשאטש, שהמירו מילדותו — הוא הוא מנתם (עמנואל) רינגלבלום, שסופו היסטוריון גר-

ש"י עגנון

לחדרים" החסידיים, שבהם התייך נחשב כמעט כטריטה-פסול, ולימדו את הילדים גמרא בלבד. בוטשאטש היו, במחצית האחרת של המאה הי"ט, כבר קיימות גימנסיות של הרשות, שאליהן שלחו הרבה הורים יהודיים את ילדיהם ולמדו לימודי חול, ובשעות אחריה-צהריים למדו אותם הילדים עצמם בהדרגים פרק ישיעהו או משלי.

בוטשאטש היתה אחת הערים המעטות במזרח-גליציה, שלא היתה בה, הצ"ר רבי" (פל חסידיים) משלה. לעומת היה קיים בה בית ספר יהודי של הברון הירש, שהיה שולח את גומריו, על חשבונם, לווינה, ללמוד מלאכה. רבים מהם היו חוורים לביתם ופותחים בתי-מלאכה. הלכך היתה בוטשאטש אחת הערים הראשונות במזרח-גליציה, שהיתה בה, כמותה בקולומיאה ולבוב, עוד בשנות התשעים של המאה הי"ט, תנועת פועלים מקומית.

הפינה הגליציאית-פודולית היתה אוסר-התבואה של אוסטריה-סלפנים. כל עיר במוזר-גליציה היו בה עשדות מחסני תבואה, שהיו שייכים ליהודים, איכרי כפרי הסביבה היו, יוספים, מביאים בעגלותיהם את השיפון והחיטה, הדרתן והתחיים, השיטה והשעורה, אל הסוחרים היהודים, ואלה היו אחר-כך כולחים את הסחורות, קרנות-קרנות, למערבה של אוסטריה ולגרמניה. סוחר-תבואה כזה היה גם אביו של עמנואל רינגלבלום, שהיה לא בלבד סוחר, ולא אך יהודי ידוע ספר, משכיל, והוא שאף כל ימיו, שילדיו, יהיו "יהודים משכילים", כדי להשיג מטרה זו שלח את כל ילדיו בכללם את עמנואל, גם לגימנסיה גם לחדר, כאן למד, לפני הצהריים, לטינית ויוונית — בפולנית, וכאן אחרי הצהריים — תניך ביידיש.

וכן זרמן החיים בשלוה, עירייתית ובנותיות אוסטרית עד שנת 1914, שבה פרצה מלחמת העולם הראשונה, שזיעזעה עד ימאד את החיים היהודיים השששים. הורי רינגלבלום הוכרחו להניח את מעט הוסי-ורכושם הפקר, הנמלטו, כאחד עם הילדים, לגייטסאנד (נווי-סונטש), לקגלי הרי הבסקיד במערב גליציה...

כך כתב יעקב קנד וכך תיארו, וביתוד דג"ש-תיאורו. לפי התיאור הזה, היא גם עירו של עגנון, אך איהו. כל עירו, וחתם לזכור, כי מנתם

רינגלבלום, היה שארו, והוא מזכיר אותו ואת אביו בספרו, עיר ומלוואה בסוף פרק השותפים, לאמור: נחה נישאה לקרובנו אדם ישר וסוחר תבואה פייבוס רינגלבלום שמו. דלו זה עם זה בשלום ויצא מהם בן חכם מוניו שמו, הוא, מוניו, הוא מנתם עמנואל רינגלבלום, שהרגוהו הטמ"איים האדורים, שלוחיו של השיקוף המושמם בגיטו ווארשה" (עמ' 254).

הבדל הגילי שבין ש"י עגנון ובין שארו, מנתם רינגלבלום גדול היה — תריסר שנים, אף הבדל התפיסה והמגמה של אבותיהם גדול היה — ר' שלום מרדכי לא שלח את בנו לא לבית הספר של הברון הירש ולא לגימנסיה, — ר' פייבוס שלחו גם לכאן וגם לכאן, וס"י עגנון, בשיחו, היה נוהג להעלות מיני דפלקסיות, מה היה, אילו "אורח-תוכנו היה שונה משהיה, והיה בעידוב האופייני של כובד-ראש וקלותו בהם אומר: היה קרוב שאומר התקנאות בהם בחבריו שלמדו בבתי-לימודיות שלהם, אך אומר, כי התקנאות בהם על שום מדינה, וביתוד על פסי-הכסף ובפסי-החושב-ל-על צוואר-יניהם הוקופים, וכך, בעצם, היתה תשובתו הח"י מקה חגיגת לשאלת, האם עשות גמורה היא לי, אם אני מטיל ספק בכך, שדרכו היתה כדרך שהיתה, דרך סופר עבדי כאופיו וכמעלתו, לו אביו שלחו לאותם בתי-הלימודיות, ואם לא היה יוצא בעקבו אפרים פריש, שהורתו בסטרי גלי-מודו ברודוי, וטוטו סוקר גרמני, וספרו Das Verlobnis (ברלין 1902). הוא מסת-בכורה של רומן משפחה של עיר גליל בגליציה, בתפיסה פסיכולוגית דקה ובאמנות-תיאור אימפרסיוני, שקשה שלא לגלות רישומו ב, סיפור פשוט, כי שאלתי והשתיקתי למדתי כשבירכותיו על שום תואר-דוקטור שהוענק לו (מאז נהגנו יהודה יערי ואני, וודאי גם את רים, כדרך שעשוע להכחית אותו באותו תור אר ולכתוב אותו בכתובת שעל גבי מעטפות אג"ר ותניו אליו) אמר: והרי אתה חושב, שאילו נע-שיני דוקטור כדרך שנעשו דוקטור ברודוי ודוקי טוד זונה (= אברהם בן יצחק) לא הייתי נעשה כמותם, והייתי וספר גרמני. ולא אומר, כי ספקי נעקר מקרבי, ואדרבה התחבתו גם על שכי מותו לספירת הגידול וזמנה, אשר בגם, ואסתפק ברמו, ולעת בירור — אברר דעתי בזאת ואפ"ר טנה.